

A pluratívák (plurale tantumok) vizsgálati lehetőségei, különös tekintettel az északi lappra

Dolgozatomban egy olyan speciális nyelvi jelenséget igyekeztem részletesen bemutatni, melyet a korábbi lapp nyelvészeti munkák figyelmen kívül hagytak, annak ellenére, hogy az északi lapp szótárakban szép számmal adathatók ilyen formák. Írásomban az északi lapp plurale tantumok (pluratívák) rendszerezését, elméleti keretének meghatározását tűztem ki céloomul, szigorúan hangsúlyozva viszont, hogy mindezt nem előnyelvi, hanem szótári anyag feldolgozása alapján végeztem el.

A dolgozat tudománytörténeti részében időrendben mutattam be az indoeurópai és a finnugor nyelvek plurale tantumaival foglalkozó szakirodalmat. Ezen belül elsősorban a monografikus művek ismertetésére koncentráltam, mert ezekben találkozhatunk olyan részletes elemzési metodikával, amelyekre alapozva kialakíthattam saját, az északi lapp pluratívákra alkalmazott elemzési módszeremet.

Minden vizsgálat elsődleges és legfontosabb lépése a vizsgálati anyag körülhatárolása, definiálása. Ez különösen igaz erre a dolgozatra. A használatban lévő terminus (plurale tantum) elégtelenségének felismerését és bizonyítását követően javaslatot tettem egy lehetséges új terminus (plurátiva) bevezetésére, az adott jelenség definíciójának revideálására.

A pluratívák vizsgálata a korábbi művek elemzési metodikájához illeszkedik, azaz morfoszemantikai és szemantikai vizsgálatok révén elemeztem az általam gyűjtött 1036 északi lapp pluratívát. Ezeket a vizsgálatokat – szimmetrikus szerkezet kialakítására törekedve – minden esetben kontrasztív keretben, először az indoeurópai, majd a finnugor (finn, észt, mordvin, magyar), végül pedig az északi lapp adatok alapján végeztem el.

Az említett vizsgálati módszereket szintaktikai elemzéssel egészítettem ki. Ennek jelentőségét a pluratívák szintaktikai szerkezetben történő speciális viselkedése indokolta (vö. *vihtta beatnaga* 'öt kutya', de *viđat heajat* 'öt esküvő').

A morfoszemantikai vizsgálat során a Rune Ingo által kidolgozottakra alapozva, de azon túlmutató csoportokba (abszolút plurátiva, részleges plurátiva, fakultatív plurátiva, potenciális plurátiva, korrelatív plurátiva) soroltam a lapp pluratívákat. Az új, lapp specifikumként említhető korrelatív szerkezetek kérdéskörét külön fejezetben (7.) igyekeztem körbejárni.

A nemzetközi szakirodalom által leginkább preferált vizsgálati módszer a pluratívák szemantikai szempontú megközelítése, mivel azok jól körülhatárolható kategóriákat hoznak létre. A dolgozat 8. fejezetében az indoeurópai és a finnugor nyelvek szemantikai csoportjait mutattam be, majd ezután az északi lapp pluratívák kategorizálását végeztem el. 26 lehetséges

szemantikai csoportot állítottam fel, melyek a következők 1. emberek; 2. állatok; 3. növények (és azok részei); 4. egyéb organizmusok; 5. testrészek, szervek; 6. ünnepek, események, rendezvények; 7. tevékenységek; 8. testi folyamatok, betegségek; 9. körülmények, viszonyok, kapcsolatok; 10. állapotok, adottságok; 11. viselkedés, szokások, hagyományok; 12. szervezetek, intézmények; 13. rendeletek, szabályzatok, intézkedések; 14. kommunikációval kapcsolatos szavak; 15. ismeretek, tanulmányok; 16. épületek, helyiségek; 17. ruházat; 18. használati tárgyak; 19. anyagok, élelmiszerek, árucikkek; 20. maradékok, melléktermékek, kacsatok; 21. pénzügyek; 22. idővel kapcsolatos szavak; 23. fizikai jelenségek; 24. természethez kapcsolódó szavak; 25. tulajdonnevek; 26. egyéb.

A dolgozat függeléke az északi lapp pluratívák szótár formájú gyűjteménye. A szótárban az elméleti résznek megfelelően a) szerkezeti, b) morfoszintaktikai és c) szemantikai elemzés tartozik egy-egy szócikkhez. A szótárban 1036 pluratíva kapott helyet.

Az értekezés eredményei a következők:

Az északi lapp pluratívák jól illeszkednek az indoeurópai és a finnugor nyelvekben megismert pluratívák rendszeréhez, de mindezek ellenére nyelvspecifikus sajátosságokkal is rendelkeznek.

Jóllehet korrelatív szerkezetekkel más finnugor nyelvekben is számolhatunk, a lapp korrelatív pluratívák nyelvi specifikumok.

Szemantikai csoportjaik jobbra megegyeznek a korábban meghatározott csoportokkal, viszont az egyes halmazok számai eltérést mutatnak. Mint a pluratívákkal rendelkező legtöbb nyelvben, az északi lappban is igen hangsúlyos szerephez jutnak a használati tárgyak (141), az embercsoportok (79) és az ünnepek, események (77) megnevezései. Ezek tehát prototipikus csoportnak számítanak, azaz minden, pluratívával rendelkező nyelvben megtalálhatóak. Valamelyest több elemet tartalmaz viszont a „Természethez kapcsolódó szavak” kategória. Ez a lappok természetközeli életmódjával hozható összefüggésbe.

A korábbi indoeurópai és finnugor nyelvek pluratíváival szembeni legszembetűnőbb különbség az újabb lapp szótárak pluratív alakjainak kiemelkedően nagy száma. Ezek vizsgálata alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az északi lappban nemcsak az analógia hatására születnek újabb pluratívák, hanem a lappban napjainkban igen erőteljesen működő nyelvújítás egyik produktív elemeként vesz részt a szókincs gazdagításában. A pluratívának nyelvújítási eszközként való vizsgálata jelenti jövőbeli feladataim egyikét.